

Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

Facultatea de Istorie și Filosofie

Școala doctorală Istorie, civilizație, cultură

TEZA DE DOCTORAT

**Epoca dacică în Depresiunea Ciuc. Cu privire
specială la cetatea dacică de la Jigodin I –
“Câmpul Morii”**

Conducător de doctorat:

PROF. DR. MIHAI BĂRBULESCU

Doctorand:

ANCA-CORINA POP

Cluj-Napoca

2017

Cuprins

I.	Cuvânt înainte.....	5
II.	Cadrul geographic.....	7
III.	Locuirea în Depresiunea Ciuc de-a lungul timpului.....	9
IV.	Istoricul cercetărilor în Depresiunea Ciuc.....	14
V.	Epoca dacică cu referire la Depresiunea Ciuc.....	32
VI.	Ocupatiile dacilor din Depresiunea Ciuc.....	42
	1. Exploatarea și prelucrarea fierului.....	42
	2. Olăritul.....	45
	3. Exploatarea și prelucrarea pietrei.....	58
	4. Exploatarea și prelucrarea lemnului.....	59
	5. Activități agricole și meșteșugărești.....	60
	6. Orfevrăria.....	65
VII.	Habitat și fortificații.....	70
	Așezări.....	70
	Locuințe.....	72
	Vetre.....	72
	Gropile menajere.....	73
	Gropile de cult.....	73
	Fortificații.....	74
VIII.	Comerț și monedă.....	77
	Comerț.....	77
	Monedele.....	80
IX.	Cetatea dacică de la Jigodin I – „Câmpul Morii”.....	81
	1) Istoricul cercetărilor.....	81
	2) Stratigrafia generală.....	103
	3) Fortificația.....	104
	4) Elemente de habitat.....	109
	Locuințe.....	109
	Locuințe-atelier.....	111
	Vetre.....	114
	Cuptor.....	115
	5) Complexe funerare.....	117
	Mormânt.....	117
	Urnă funerară ?.....	117
	6) Materiale arheologice.....	118
	a) Prima vârstă a fierului.....	118
	b) Epoca dacică.....	119
	1. Ceramica.....	119

	Cana.....	119
	Capacul.....	119
	Cătuia.....	119
	Fructiera.....	120
	Oala.....	120
	Strachina.....	120
	Strecurătoarea.....	120
	Vasul-borcan.....	121
	Ceramica pictată.....	128
	Kantharos.....	128
	Strachină.....	128
	Obiecte de lut ars.....	129
	2. Piese de podoabă și vestimentație.....	129
	3. Unelte de metal.....	131
	4. Arme.....	131
	5. Obiecte din piatră.....	132
X.	Concluzii.....	135
XI.	Catalogul descoperirilor.....	141
	1) Epoca hallstattiană.....	141
	2) Epoca dacică.....	144
	Căni.....	144
	Capacul.....	152
	Cățui.....	153
	Fructiere.....	165
	Oale.....	172
	Străchini.....	174
	Strecurători.....	186
	Vase borcan.....	189
	Ceramica pictată.....	195
	Kantharoi.....	198
	Strachina.....	206
	Obiecte de tors.....	206
	Lustruitoare.....	210
	Creuzete.....	211
	Greutate.....	213
	Figurină zoomorfă.....	213
	Obiecte de podoabă.....	214
	Piese de ținuta vestimentarăși arme.....	218
	Ustensile, unelte.....	220
	Obiecte din piatră.....	229

	Materialul osteologic.....	231
XII.	Anexa descoperirilor.....	233
XIII.	Legendele cetăților.....	234
XIV.	Planșe.....	235
XV.	Bibliografie.....	240
XVI.	Abrevieri bibliografice.....	249

Cuvinte cheie: Depresiunea Ciuc, istoricul cercetărilor, epoca dacică, așezări, fortificații, comerț, Jigodin I

Obiectiv

Teza de doctorat are ca temă epoca dacică în Depresiunea Ciuc, studiu de caz cetatea dacică de la Jigodin I – „Câmpul Morii”.

Lucrarea este structurată în 16 capitole și prezintă studiul epocii dacice oglindit prin ocupațiile dacilor din depresiune, habitatul și fortificațiile din așezările și cetățile din depresiune, materialul arheologic precum și comerțul cu zone mai apropiate sau îndepărtate.

Structura tezei

1. *Capitolul I* cuprinde motivația autoarei care a stat la baza conceperii acestei lucrări, precum și cuvintele de recunoștință față de toți cei care au sprijinit-o și îndrumat-o.
2. *Capitolul II* prezintă descrierea cadrului geografic al Depresiunii Ciuc în care sunt menționate dimensiunile depresiunii și munții care delimitează granițele ei, pasurile și trecătorile care leagă arealul studiat de zonele cu care se învecinează, resursele solului și subsolului.
3. În *capitolul III* sunt trecute în revistă descoperirile care atestă prezența în zonă a culturilor Starcevo - Criș, ceramicii liniare, Boian și Precucuteni, Cucuteni – Ariușd, amforelor sferice, Coțofeni, Schneckenberg, Ciomortan, Monteoru, Wietenberg, Noua de asemenea și elementele de factură scitică din prima vârstă a fierului. Harta de la sfârșitul capitolului ilustrează localitățile în care au apărut elemente aparținând culturilor menționate.
4. În *capitolul IV* sunt prezentate cercetările efectuate de istorici sau arheologi experimentați prin efectuarea de săpături arheologice sau a unor simple periegeze. Aici sunt trecute observațiile fiecăruia în parte, desenele precum și opinia personală a ceea ce s-a văzut în momentul respectiv pe teren.
5. În *capitolul V* apare o scurtă istorie a epocii dacice în care sunt trecute cele mai importante evenimente petrecute pe plan politic, social și tehnologic care au avut ca finalitate apariția statului dac. Pe lângă aceste aspecte capitolul cuprinde: sursele literare ale scriitorilor antici greci sau latini,

6. *Capitolul VI* cuprinde ocupațiile, activitățile agricole, meșteșugărești și orfevrăria dacilor din depresiune, activități confirmate de descoperirile arheologice din așezări și cetăți: cuptoare de olar și de redus minereul de fier, materia primă, produsele finite (unelte, ustensile, arme etc.) și zgura rămasă ca urmare a folosirii minereului de fier
7. În *capitolul VII* sunt trecute în revistă așezările și cetățile din depresiune, încadrarea lor într-o anumită tipologie ținând cont de prezența sau absența sistemului de fortificare, de dispunerea elementelor de fortificare și natura lor, elementele de habitat: locuințe, vetre, gropi menajere și de cult.
8. În *capitolul VIII* intitulat “Comerț și monedă,, sunt prezentate: principalele căi de comunicație din depresiunea Ciuc care legau zona de întreg teritoriul Daciei, ajungând până în Grecia și Imperiul Roman, produsele comercializate pe aceste căi și monedele străine ajunse în Dacia.
9. În cel de al *IX-lea capitol* este descrisă cetatea de la Jigodin I – „Câmpul Morii” în care sunt menționate: istoricul cercetărilor, stratigrafia, fortificația, elementele de habitat, complexele funerare și materialele arheologice descoperite în interiorul cetății. În cadrul acestui capitol sunt prezentate rezultatele săpăturilor efectuate de către Petre Roman în perioada 1980-1984, informații care nu au mai fost publicate în nicio lucrare de specialitate.
10. *Capitolul X* cuprinde concluziile finale rezultate în urma cercetărilor efectuate de către autoare pe baza informațiilor și desenelor realizate de istorici sau arheologi experimentați care au efectuat cercetări aici.
11. În *capitolul XI* sunt ilustrate grafic sau fotografic și descrise în detaliu piesele din prima și a doua vârstă a fierului descoperite în campaniile de săpătură desfășurate în ani '80, '90 și '00. Catalogul este configurat astfel: piese de uz casnic, unelte și ustensile, piese de podoabă, de vestimentație, arme și obiecte din piatră. Piesele descoperite în perioada anilor 1980-1984 sunt piese inedite care nu au mai fost prezentate până acum în nicio lucrare de specialitate.
12. În anexa din *capitolul XII* sunt sistematizate piesele descoperite în depresiune, prezentate în cuprinsul capitolului V
13. *Capitolul XIII* cuprinde legendele cetăților din zonă
14. În *capitolul XIV* sunt ilustrate profilele secțiunilor deschise pentru a cerceta platoul cetății
15. În cuprinsul celui de al *XV-lea capitol* sunt trecute sursele literare de specialitate folosite la întocmirea tezei de doctorat: articole din reviste, cărți, monografii precum și scrierile autorilor antici greci sau latini.
16. *Capitolul XVI* încheie lucrarea cu înșiruirea abrevierilor regăsite în cuprinsul paginilor ce compun lucrarea.

Bibliografie

- Andrițoiu, 1997** **Andrițoiu I., Rustoiu A.,** *Sighișoara-Wietenberg. Descoperiri preistorice și așezarea dacică*, București, 1997, p. 93, p. 120.
- Aurul și argintul României,** Catalog de expoziție, Muzeul Național de Istorie a României, 2013.
- Babeș, 1980** **Babeș M.,** *Unelte geto-dace pentru modelarea ceramicii*, în SCIV 31, 1, 1980, p. 23-33.
- Balázs, 1868** **Balázs O.,** *O Szekelyföld leirasa*, Vol II, Pest, 1868.
- Barabási, 1987** **Barabási L.,** *Din istoria metalurgiei pe teritoriul județului Harghita*, Symposia Thracologica, 5, 1987, p. 14-15.
- Beldiman, 1989** **Beldiman C.,** *Plăcuțe de cuirasă (lorica sqamata) din Dacia preromană*, în Carpica XX, 1989, p. 125-133.
- Beldiman, 1990** **Beldiman C.,** *Piepteni din a doua epocă a fierului descoperiți în estul Transilvaniei*, în SCIV 41,1, 1990, p. 111-115.
- Beldiman, 1990** **Beldiman C.,** *Semne de tip tamga din Dacia preromană*, în Thraco-Dacica, IX, 1990, p. 139-151.
- Cavruc, 2000** **Cavruc V.,** *Noi cercetari în așezarea de la Păuleni*, în Angustia 5, Sfantu-Gheorghe 2000, p. 93-103.
- Cavruc, 2003** **Cavruc V.,** *Protodacii în epoca metalelor*, în Români în Covasna și Harghita, 2003, p. 25-30.
- Căpitanu, 1986 – 1987** **Căpitanu V.,** *Ceramica geto-dacică*

- descoperită în dăva de la Răcățău, comuna Horgești, jud. Bacău, în Carpica XVIII-XIX, 1986-1987, p. 103-213.*
- Chiriac, Gărvan, 2001** **Chiriac D., Garvan D.,** *Câteva observații cu privire la așezările culturii Boian de pe teritoriul României, în Buletinul Cercurilor Stiințifice Studentești, Alba-Iulia, 2001, p. 9-11.*
- Comșa, 1965** **Comșa E.,** *Cultura Boian în Transilvania, în SCIV, 16,3, 1965, p. 545-555.*
- Comșa, 1977 – 1979** **Comșa M.,** *Cuptoare de ars oale din sec. I î.e.n – IV e.n în regiunile de la est și sud de Carpați, în Memoria Antiquitatis, IX-XI, 1977-1979, p. 171-174.*
- Crișan, 1969** **Crișan I. H.,** *Ceramica geto-dacică. Cu specială privire la Transilvania, Cluj, 1969.*
- Crișan, 1993** **Crișan I. H.,** *Civilizația geto-dacilor, București, 1993.*
- Crișan, 1976** **Crișan I. H.,** *Precizări în legătură cu cronologia ceștii dacice, în Drobeta, 2, 1976*
- Crișan, 1978** **Crișan I. H.,** *Ziridava, Arad, 1978*
- Crișan, 1986** **Crișan, I. H.,** *Spiritualitatea geto-dacilor, București, 1986, p. 76-90*
- Crișan, 1996** **Crișan V.,** *Așezarea dacică de la Sântimbru – “La Pomii Verzi” (jud. Harghita), în AMN 33, 1, 1996, p. 361-367.*
- Crișan, 1995** **Crișan V.,** *Așezările dacice din estul Transilvaniei în contextul schimburilor comerciale și a circulației monetare (secolele III a. chr. – I p. Chr.), în AMN, 32, /1, 1995, p. 359-379.*

- Crișan , 2000** **Crișan V.,** *Dacii din estul Transilvaniei*, Sf. Gheorghe, 2000
- Crișan, Gheorghiu, Popescu, 2004** **V. Crișan, G. Gheorghiu, C. Popescu,** *Cercetările arheologice de la Miercurea Ciuc – Jigodin I – campaniile 1998-2000*, în Istros XI, Brăila, 2004 (extras)
- Daicoviciu , 1960** **Daicoviciu C.,** *Apariția și formarea relațiilor sclavagiste în Dacia*, în *Istoria Romaniei*, I, 1960
- C. Daicoviciu, 1954** **Daicoviciu C.,** *Cetatea dacică de la Piatra Roșie*, 1954.
- Daicoviciu, 1972** **Daicoviciu H.,** *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972.
- Daicoviciu, 1991** **Daicoviciu H. ,** *Dacii*, Chișinău, 1991
- Dodd-Opritescu , Szócs, 1987** **Dodd-Opritescu Ann, Szócs J.,** *Cetatea de la Băile Jigodin. Săpături 1980-1984*, Symph-Th, 5, Miercurea Ciuc, 1987, p. 60.
- Ferenczi , 1932 – 1938** **Ferenczi A.,** *Cetăți dacice în județul Ciuc*, în ACMIT, 1932-1938, p. 240-352.
- Ferenczi, 1980** **Ferenczi I.,** *Considerațiuni de ordin arheologico- istoric privind importanța depresiunilor ciucului în epoca romană și postromană*, în *Acta Harghittensia*, I, 1980, p. 23-31.
- Ganciu , 2001 – 2002** **Ganciu A.,** *Piepteni din corn și os din secolele IV a. Chr – I p. Chr*, în SCIV 52-53, 2001-2002, p. 53-83.
- Glodariu , 1979** **Glodariu I.,** *Arhitectura dacilor- civilă și militară (sec II î.e.n – I e.n)*, Cluj, 1979.
- Glodariu , 1971** **Glodariu I.,** *Considerații asupra circulației monedei străine în Dacia (sec. II î.e.n – I e. n)*,

- Glodariu , 1976** în AMN VIII, 1971, p. 71-90.
- Glodariu I.,** *La conception architectonique des sanctuaires daces*, în *Thraco-Dacica*, I, București, 1976, p.
- Glodariu, 1981** **Glodariu, I.** *Contribuții la cronologia cramei dacice* în epoca La Tene târzie, Cluj-Napoca, 1981, p. 146 - 163
- Glodariu, 1984** **Glodariu I.,** *L'intensité de l'influence romaine en dacie pré-romaine*, în *Thraco-Dacica*, V, 1-2, 1984 p.
- Glodariu et alii, 1997 – 1998** **Glodariu I. et alii.,** *Propuneri pentru un dicționar de termeni în arheologia celei de a doua epoci a fierului*, în *Sargetia XXVII/1*, 1997-1998, p. 205-216
- Glodariu, 1997** **Glodariu I.,** *Societatea umană din teritoriul intracarpatic în epoca veche*, în *Istoria României, Transilvania I*, Cluj 1997(extras)
- Glodariu, 1974 – 1975** **Glodariu I.,** *Vase de argint în tezaurile dacice*, în *Sargetia XII-XIII*, 1974-1975, p. 19-27
- Glodariu, 1974** **Glodariu I.** *Relații, comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Cluj, 1974
- Glodariu, Iaroslavschi, Rusu, Stănescu, 1996** **Glodariu I., Iaroslavschi E., Rusu A., F. Stănescu.,** *Sarmizegetusa Regia:capitala Daciei preromane*, Deva, 1996
- Gostar , 1969** **Gostar, N.,** *Cetăți dacice din Moldova*, Bucuresti, 1969
- Gumă 1993** **Gumă M.,** *Civilizația primei epoci a fierului în sud-estul României*, București, 1993
- Gumă, Luca, Săcărin, 1987** **Gumă M., Luca A.S., Săcărin C.,** *Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice efectuate în cetatea de la Divici între anii 1985-1987*, în *Banatica 9*, 1987, p. 199-218

Iaroslavschi, 1997

Iaroslavschi, 1995

Ionescu

Janos, Kovacs, 1967

Lazarovici, 1996

Levițki, 1994

Macrea și colab, 1951

Marinescu , 1983

Marta, 2002

Matei , 2007

Iaroslavschi E., *Tehnica la daci*, Cluj, 1997

Iaroslavschi E., *Vase tradiționale de provizii în epoca Latene tardiv*, în *Arheologia Moldovei*, XVIII, 1995, p. 51-58

Ionescu Corina, *Introduction to the mineralogical and petrographic study of the ancient ceramics (archaeoceramics)*,

prezentare powerpoint

Janos P., Kovacs D., *Perieghetză arheologică în bazinul Ciucului*, în *Studii și materiale Târgu Mureș*, 1967, p. 43-50

Lazarovici Gh., *Din istoria străveche a Carpaților Orientali*, în *Angustia* 1, 1996, p. 27-51

Levițki O., *Cultura Hallstattului canelat la răsărit de carpați*, București, 1994

Macrea M. și colab., *Despre rezultatele cercetărilor întreprinse se șantierul arheologic Sf. Gheorghe- Brețcu, 1950*, în *SCIV*, 2, 1, 1951, p. 285-311

Marinescu, Fl., *Cercetările arheologice efectuate de către Muzeul militar și aportul lor la elucidarea și aprofundarea unor aspecte ale istoriei noastre militare*, în *Studii și Materiale de Muzeografie și Istorie Militară*, 16,1983, p. 102-119

Marta L., *The late bronze age settlements of Petea-Csengersima*, Satu Mare, 2002

Matei S., *The morphology and typology of kilns for firing ceramic in the Geto-Dacian*, în *Istros XIV*, 2007, p. 279-287

- Marțian, 1920** **Marțian I.,** *Repertoriul arheologic pentru Ardeal, Bistrița, 1920*
- Marțian, 1903** **Marțian I.,** *Régi telepek és lelhelyekről a kiralyhagóntuli területen, în Archaeologiai Értesítő, Budapesta, 1903, p. 283-284*
- Marțian, 1921** **Marțian I.,** *Urme din războaiele romanilor cu dacii, Cluj, 1921*
- Maxim, 1996** **Maxim Z.,** *Protodacii în Carpații Răsăriteni, în Angustia 1, Sfântu - Gheorghe, 1996, p. 51-67*
- Oancea, 1987** **Oancea D. și colab,** *Geografia României, Carpații românești și Depresiunea Transilvaniei, vol III, 1987, p. 131-139*
- Oberländer-Tárnăveanu, 2013** **Oberländer-Tárnăveanu E.,** *Aurul și argintul Daciei – Origine, exploatare, analize, în Aurul și argintul antic al României, București, 2013, p. 16-32*
- Pârvan, 1926** **Pârvan V.,** *Getica. O protoistorie a Daciei, București, 1926*
- Preda, 1986** **Preda C.,** *Geto-dacii din bazinul Oltului Inferior. Dava de la Sprâncenata, București, 1986*
- Preda , 1959** **Preda C.,** *Săpăturile arheologice de la Sâncrăieni, în MCA, VI, 1959, p. 825-869*
- Pop, 2000** **Pop G.,** *Carpații și subcarpații României, Cluj- Napoca, 2000, p. 68-69*
- Popescu, 1958** **Popescu D.,** *Le trésor dace de Sâncrăieni , în Dacia, II, 1958, p. 156-206*
- Popescu, 2013** **Popescu M. C.,** *Hellenistic and Roman Pottery in pre-Roman Dacia, (2nd century B.C – 1st century A.D), București, 2013*
- Pupeză, 2012** **Pupeză P.,** *Veacul întunecat al Daciei, Cluj-Napoca, 2012*
- Repertoriul, 2000** **Repertoriul arheologic al județului Harghita, Sf. Gheorghe, 2000**
- Rotea, 1993** **Rotea M.,** *Așezările culturii Wietenberg , în*

- Ephemeris Napocensis, 3, 1993, p. 25-38
- Roman, 1980-1981** **Roman P.**, *Jurnalul de săpătură Miercurea Ciuc – Jigodin*, 1980-1981, p. 134-290
- Rustoiu, 1997** **Rustoiu A.**, *Fibulele din Dacia preromană, (sec II. Î.e.n – I e.n)*, București, 1997
- Rustoiu, 1996** **Rustoiu A.**, *Metalurgia bronzului la daci (sec. II î. Chr. – I d. Chr) Tehnici, ateliere și produse de bronz*, București, 1996
- Sanie, 1988** **Sanie, S.**, *Cetățuia geto-dacică de la Barboși*, ArhMold, 12, 1988, p. 53-103
- Sîrbu, 1993** **Sîrbu V.**, *Credințe și practici funerare, religioase și magice în lumea geto-dacilor*, Galați, 1993
- Sîrbu, Florea, 1997** **Sîrbu V., G. Florea.**, *Imaginar și imagine în Dacia preromană*, Brăila, 1997
- Shepard, 1956** **Shepard O. A.**, *Ceramics for the archaeologist*, Washington, 1956
- Suciu, 2009** **Suciu L.**, *Habitat și viața cotidiană în Dacia sec. I a. Chr – I p. Chr*, Cluj-Napoca, 2009 (teza de doctorat)
- Székely, 1957** **Székely Z.**, *Cercetările și săpăturile de salvare executate de muzeul regional din Sf. Gheorghe în anul 1955*, in MCA III, 1957, p. 149-161
- Székely, 1969** **Székely Z.**, *Contribuții la problema așezărilor și cetăților dacice din sud-estul Transilvaniei*, în Cumidava, III, 1969, p. 99-108
- Székely, 1981** **Székely Z.**, *Contribuție la studiul*

- prelucrării fierului la dacii din sud-estul Transilvaniei*, în *Aluta XII-XIII*, 1981, p. 31-34
- Székely, 1959** **Székely Z.**, *Raport preliminar asupra sondajelor executate de Muzeul regional din Sfântu Gheorgh în anul 1956*, în *MCA V*, 1959, p. 231-247
- Székely, 1970** **Székely Z.**, *Săpăturile muzeului din Sf. Gheorghe (1959-1966)*, în *MCA IX*, 1970, p. 297-317
- Tanțău, 1972** **Tanțău R.**, *Meșteșugurile la geto-daci*, București, 1972
- Teodor, 1995** **Teodor S.**, *Decorul pe vasele borcan geto-dacice*, în *Arheologia Moldovei*, XVIII, 1995, p. 17-31
- Teodor, 1999** **Teodor S.**, *Regiunile est-carpatice ale României în secolele V – II î. d. Hr.*, București, 1999
- Teodorescu, 1929** **Teodorescu D.M.**, *Cetatea dacă de la Costești*, în *ACMIT 1929*, p. 267-292
- Trohani, 2006** **Trohani G.**, *Locuirea getică din partea de nord a Popinei Bordușani (com. Bordușani, jud. Ialomița)*, Târgoviște, 2006
- Trohani, 2000** **Trohani G.**, *Tehnici de modelare a ceramicii getice*, în *Istro-Pontica*, Tulcea, 2000, p. 163-171
- Trohani, 2013** **Trohani G.**, *Tezaurul de la Sâncrăieni, jud. Harghita, în Aurul și argintul antic al României*, București, 2013, p. 413-417
- Tufescu, 1974** **Tufescu V.**, *România*, București, 1974
- Ursachi, 1995** **Ursachi, V.**, *Zargidava. Cetatea dacică de*

- la Brad, Bibliotheca Thracologică X, București, 1995*
- Vasiliev, 1980** **Vasiliev, V.,** *Sciții agatârși pe teritoriul României, Cluj Napoca, 1980*
- R. Vulpe, S. Teodor 2003** **Vulpe R.,** *Piroboridava. Așezarea geto-dacică de la Poiana, Biblioteca Thracologică XXXIX, 2003*
- R. Vulpe, 1955** **Vulpe R.,** *Săpăturile de salvare de la Sâncrăieni 1954, în SCIV 6, 3-4, 1955, p. 559-565*
- Vulpe și colab. 1951** **Vulpe R. și colab.,** *Activitatea șantierului arheologic Poiana-Tecuci 1950, în SCIVA, II/1, 1951, p. 177-216*
- Vulpe, 1955** **Vulpe R.,** *Șantierul arheologic Popești, în SCIVA VI, 1-2, 1955, 239-271*
- IIR** (*Izvoare privind Istoria României*), vol. I, București, 1964
- Caesar - De bello Gallico** ,VI, 25, 2, în *Izvoare privind istoria României*, București, 1964
- Călători străini despre Țările Române*, București, vol. I, 1968, (G. Reichersttoffer) (A. Verancsics), după **V. Spinei**, *Realități etnice și politice în Moldova Meridională în secolele X-XIII*, Iași, 1985
- Criton**, *Geticele*, în *Izvoarele privind istoria României*, București, 1964
- Dio Cassius**, *Istoria romanilor, LXVII, 7,1*, *Izvoare privind istoria României*, București, 1964,
- Frontinus**, *Stratagemele*, în *Izvoare privind istoria României*, București, 1964
- Herodot**, *Istoriei, IV*
- Herodot**, *Istoriei, VII*
- Iodanes**, *Getica*, 69-70
- Ovidiu - Tristele**, III, 10, 19
- Pliniu cel Bătrân**, *Istoria naturală, IV*, în *Izvoarele privind istoria României*, București, 1964
- Pompeius Trogus**, *Istoria lui Filip*, în *Izvoare privind istoria României*, București, 1964
- Sofocle**, *Triptolem*, în *Izvoarele privind istoria României*, București, 1964

Strabon, *Geografia*, VII,

Tacitus, *Agricola*, în Izvoarele privind istoria României, București, 1964

Trogus–Pompeius, *Prolog*, după Istoria României, București, 1960

Vergiliu, *Eneida*, în Izvoare privind istoria României, București, 1964